

מערכת הצורות - הפועל

מאפייני הפועל

בשלב א למדתם להכיר את גזרת השלמים, את גזרת המרובעים ואת גזרות החסרים (חפ"נ - חפי"צ). לפניכם תזכורת למאפייני הפועל ולגזרות שלמדתם.

השורש

השורש הוא המרכיב הבסיסי של המילים בעברית, והוא מכיל את המשמעות הבסיסית של המילה. השורש מורכב בדרך כלל משלושה עיצורים, הקרויים לפי סדר האותיות במילה - **פ' ע' ל'** (פ' הפועל, ע' הפועל, ל' הפועל) בעברית יש גם שורשים בני ארבעה עיצורים. לדוגמה: פ-ר-ס-ם, ד-ר-ב-ן, ד-ג-מ-ן.

המוספיות

המוספיות הן אותיות הנוספות לעיצורי השורש:

לפני השורש (תחיליות) - הִלְבֵּישׁ, אָלַמַּד, מָשַׁלַם, נִשְׁבַּר, יִסְפֹּר, תִּכְתֵּב (אותיות האמנ"ת או: האמנת"י).
בין אותיות השורש (תוכיות) - הִלְבִּישׁ, כֹּתֵב (התוכיות בפועל הן "ו" ו-"י").
לאחר אותיות השורש (סופיות) - אֶכְלֵתִי, לִמְדָה, עֲבַדְתָּ, שָׁמְרָה, דִּבְרַנּוּ, שָׁבְרוּ, הִלְבִּשְׁתָּם.

הבניין

הבניין הוא תבנית קבועה שלתוכה "יוצקים" שורשים שונים. כל הפעלים השייכים לבניין מסוים הם בעלי תבנית אחידה. קיימים בעברית שבעה בניינים: קל, נפעל, הפעיל, הופעל, פיעל, פועל והתפעל.

קל -	□□□	שָׁמַר	פיעל -	□□□	סָפַר
נפעל -	נ□□□	נִשְׁמַר	פועל -	□□□	סָפַר
הפעיל -	ה□□□	הִפְקִיד	התפעל -	ה□□□	הִתְלַבֵּשׁ
הופעל -	ה□□□	הִפְקַד			

הזמן

קיימים שלושה זמנים: עבר, הווה (בינוני), עתיד. כמו כן קיימות שתי דרכים נוספות: ציווי (דרך להבעת פקודה) ומקור נטוי (שם הפועל). ציון הזמן של הפועל נעשה באמצעות המוספיות.

הגוף

קיימים בעברית שלושה גופים. כל אחד מהם מופיע בצורת יחיד ורבים בזכר ובנקבה.

הגופים בציווי		הגופים בהווה		רבים		יחיד		
נוכח	נוכחת	יחיד	יחידה	מדברים/ות		מדבר/ת		גוף ראשון
נוכחים	נוכחות	רבים	רבות	נוכחים	נוכחות	נוכח	נוכחת	גוף שני
				נסתרים	נסתרות	נסתר	נסתרת	גוף שלישי

גזרת השלמים

לפניכם צורות היסוד (נסתר) של הבניינים בגזרת השלמים.

	עבר	בינוני	עתיד	ציווי	מקור נטוי	שם פעולה
קל	שמר יכול (יכל)	שומר ישן (ישן) יכול שומר (שומר)	ישמור ילמד	שמור למד (למד)	לשמור	שמירה צחוק גניבה (גנבה)
נפעל	נשמר	נשמר	יישמר (ישמר)	הישמר	להישמר	הישרדות
הפעיל	הפקיד	מפקיד	יפקיד	הפקד	להפקיד	הפקדה הסבר אכזבה
הופעל	הופקד	מופקד	יופקד			
פיעל	סיפר (ספר)	מספר (מספר)	יספר (יספר)	ספר (ספר)	לספר (לספר)	סיפור כוונה
פועל	סופר (ספר)	מסופר (מספר)	יסופר (יספר)			
התפעל	התלבש	מתלבש	יתלבש (אתלבש)	התלבש	להתלבש	התלבשות

שינויים בבניין התפעל

1. פעלים שפה"פ מפרידה בין שתי התחילויות = הסתפר (ס-פ-ר), משתלב (ש-ל-ב).
2. כל פועל הפותח ב- יִזְדַּק = בניין התפעל - הזדמן (ז-מ-נ).
3. כל פועל הפותח ב- יִצָּט = בניין התפעל - הצטלם (צ-ל-מ).
4. פעלים ש"ת" הבניין התמזגה עם פה"פ - התמם (*התתמם), ידבר (*יתדבר), מטגן (*מתטגן)

ספר זה מקביל ברובו לספר "הלשון והטקסט - שלב ב".
כאשר מופיע הסימן * ליד שאלה - תוכן השאלה דומה בשני הספרים, אך התשואל בהתאם לשאלון המותאם.
כאשר מופיע הסימן * ליד שאלה - שאלה זו אינה מופיעה בספר "הלשון והטקסט".

תרגיל 1 - חזרה על הבניינים קל, נפעל, הפעיל והופעל

חלק א - נתחו את השורש ואת הבניין של כל אחד מן הפעלים שלפניכם.

הפועל	השורש	הבניין
1 שפך שִפַךְ		
2 הקסימו הִקְסִימוּ		
3 נשלפים נִשְׁלָפִים		
4 להיפגש הִפְגֵּשׁ		
5 הצדקתי הִצְדַּקְתִּי		
6 יוצפנו יֻצְפְּנוּ		
7 תמכורנה תִּמְכֹּרְנָה		
8 התקין הִתְקִין		
9 טמנו טִמְנוּ		
10 שלפו שִׁלְפוּ		
11 תסרוגנה תִּסְרֹגְנָה		
12 מוגברים מֻגְבְּרִים		
13 התרמתם הִתְרַמְתֶּם		
14 נצבטו נִצְבְּטוּ		
15 תלשינו תִּלְשִׁינוּ		
16 פקדתם פִּקְדְתֶּם		
17 הרשים הִרְשִׁים		
18 מתקיפה מִתְקִיפָה		
19 לרשום לִרְשֹׁם		
20 ייפרמו יִפְרְמוּ		
21 תפסתם תִּפְסְתֶּם		
22 משקיט מִשְׁקִיט		
23 תיסגר תִּסָּגֵר		
24 נסחפים נִסְחָפִים		
25 טבלו טָבְלוּ		
26 תלושנה תִּלְשְׁנָה		

חלק ב - נתחו את השורש ואת הבניין של כל אחד מן הפעלים שלפניכם. (פיעל, פועל והתפעל)

הפועל	השורש	הבניין
1 התנדבנו הִתְנַדְּבָנוּ		
2 מרמז מְרַמֵּז		
3 צולמנו צִלְמָנוּ		
4 משתלם מִשְׁתַּלֵּם		
5 מזדקפת מִזְדַּקֶּפֶת		
6 מטפלים מְטַפְּלִים		
7 מסמנות מְסַמְּנוֹת		
8 מזגו מְזַגּוּ		
9 מטופלים מְטוּפְּלִים		
10 להתרגז הִתְרַגֵּז		
11 קוצרו קֻצְרוּ		
12 תבלו תִּבְלוּ		
13 מפוסקים מְפֻסָּקִים		
14 הצטלמתי הִצְטַלַּמְתִּי		
15 תחדשו תִּחְדְּשׁוּ		
16 הצטדקו הִצְטַדְּקוּ		
17 מיתנו מִיתְנוּ		
18 היתמם הִיתַמָּם		

תרגיל 2 (תרגיל מסכם - כל הבניינים - בנוסח בחינת הבגרות של השאלון המותאם)

• **חלק א -** לפניכם משפטים. בכל משפט יש פועל מודגש. השלימו את הטבלה. (רק במקומות הלבנים)

גוף	זמן	בניין	שורש	הפועל
				1. המרצה משתלמת בחו"ל.
				2. הילדים הצטדקו על מעשיהם.
				3. אצבעות הנגר נצבטו במהלך העבודה.
				4. היבולים יינזקו כתוצאה ממזג האוויר.
				5. הרווחים משותפים לכל חברי הקיבוץ.
				6. הילד מופנם מאוד.
				7. הוועדה תאמת את עדויות הנחקרים.
				8. דישנו את השטח לקראת הזריעה.
				9. הם רקדו בתנועות קצובות ומותאמות.
				10. כל התכניות שלי השתבשו .
				11. הבגד היטנף לאחר שעבדתי בגינה.
				12. יש להבריק את כלי הנחושת לפני הפסח.
				13. התלמידים נתבקשו להיכנס לאולם.
				14. בניסוי זה אנו נזקקים לחומר מיוחד.
				15. הפרי מבשיל על העץ.
				16. הנבחרת תשתתף באליפות הקרובה.
				17. העובדים יפוטרו אם לא יימצא משקיע.
				18. מדינות רבות הלאימו רכוש פרטי.
				19. אנשים אלו הזדקנו עד מאוד.
				20. הסטודנטיות התקבצו סביב המרצה.
				21. מזדמנת לנו עסקה מוצלחת.
				22. אנו ננעל את חדר המחשב.
				23. הילד ננעל בחדר המחשב.

● **חלק ב** (בספר "הלשון והטקסט - שלב ב" עמ' 89 מסעיף 6)

לפניכם משפטים שחסרים בהם פעלים.

קראו את המשפטים וכתבו בכל מקום ריק את הפועל או את שם הפועל המתאים על פי השורש המופיע בסוגריים. אין צורך לנקד. לדוגמה: המורה **התחשב** (ח-ש-ב) בתלמיד.

1. החברות _____ (נ-פ-ק) חוברות הסברה.
2. החיילות _____ (ס-ר-ק) את השטח.
3. נשים אלה _____ (ז-ק-נ) בכבוד בזכות ילדיהן.
4. _____ (מ-ת-נ) את דעותינו.
5. אני _____ (ק-ש-ת) את גוש החימר.
6. לא תצליחו _____ (ש-ב-ר) את רוחנו.
7. יש _____ (פ-ר-ד) בין הרגש למחשבה.
8. עליך _____ (ת-ק-נ) את הבגד שקרעת!
9. הוא נוהג _____ (ק-ל-ט) את עצמו.
10. הטבעות _____ (ז-ה-ב) בידי הצורף.
11. היהלומים _____ (ל-ט-ש) במכונה חדשנית.
12. הביצה _____ (ק-ל-פ) על ידי האב לפני אכילתה.
13. כולנו _____ (ד-ח-ק) לפינה על ידי ההמון.
14. האיש _____ (ת-מ-מ) ו _____ (כ-ח-ש) את מעשיו.
15. כולנו _____ (ט-ע-נ) את טענותינו בבית המשפט.
16. הילד הקטן _____ (ז-נ-ב) אחר אחיו.
17. רון ודני, _____ (פ-ר-ס) את המפה לקראת הקידוש!
18. _____ (ס-ח-ט) את התפוזים ש _____ (ק-ט-פ) הבוקר.
19. _____ (ל-ח-נ) מנגינה מיוחדת זו לקראת הטקס.
20. המתנדבים _____ (ק-צ-ר) את החיטה.
21. לבי _____ (ד-א-ב) בעקבות המקרה.
22. הנערה _____ (צ-ד-ק) את מעשיה.
23. האסטרונאוטים _____ (נ-ח-ת) מחר את החללית.
24. התלמידים _____ (ח-ש-ש) מהמבחן הקרב.
25. הנערה _____ (ס-ר-ט) את סיפור חייה.